
Focus

Adam en Heidelberg.

William Lane Craig over de oorsprongsvragen

G. van den Brink

William Lane Craig, *In Quest of the Historical Adam. A Biblical and Scientific Exploration* (Grand Rapids: Eerdmans, 2021) 421 p., \$ 38.00 (ISBN 9780802879110).

De Amerikaanse filosoof en theoloog William Lane Craig (geb. 1949) heeft de afgelopen decennia naam gemaakt op het snijvlak van de christelijke apologetiek en de godsdienstwijsbegeerte. Dat begon met de publicatie van zijn eerste boek, *The Kalam Cosmological Argument* (1979), de uitwerking van een dissertatie waarop hij twee jaar eerder in Birmingham gepromoveerd was bij de Britse liberale theoloog John Hick. Craig, die zelf kerkelijk en theologisch in de traditie van John Wesley staat, gaf met deze studie een belangrijke aanzet tot het opnieuw serieus nemen van het traditionele kosmologisch godsbewijs – de stelling dat het universum veroorzaakt moet zijn door iets erbuiten dat zelf niet veroorzaakt is maar eeuwig. Vandaag de dag is er geen inleiding in de hedendaagse godsdienstwijsbegeerte meer te vinden waarin niet onder een kopje als ‘Arguments for the Existence of God’ Craigs update van het kosmologisch argument besproken wordt. Craig bekwaamde zich vervolgens ook in de theologie, door in München bij Pannenberg – die meerdere hoogbegaafde jonge Amerikaanse *evangelicals* tot zich wist aan te trekken – te promoveren op een studie over de opstanding van Christus. Hoewel die studie grotendeels historisch van aard was, bleek ook daaruit Craigs apologetische interesse.

Apologetische bediening

Vanaf dat moment zou Craig de jaren door talloze boeken en artikelen blijven publiceren, niet alleen in het verlengde van deze onderwerpen maar ook over andere complexe wijsgerig-theologische problemen, zoals de verhouding van tijd en eeuwigheid en die tussen menselijke verantwoordelijkheid en goddelijke alwetendheid. (Wat dat laatste betreft: Craig houdt die twee bij elkaar door in het voetspoor van Molina van zogeheten middenkennis uit te

gaan.) Tegelijkertijd bewoog hij zich van meet af aan ook op een meer populair niveau, onder andere in vele debatten met bekende atheïsten en in het werk voor zijn apologetische bediening (*ministry*) Reasonable Faith (zie www.reasonablefaith.org – ook een vindplaats van veel van Craigs artikelen). Wijsgerig gezien heeft hij zijn achtergrond in de analytische filosofie, waardoor hij sterk argumentatief denkt en ook een geducht debater is.

De laatste tijd schrijft Craig weer nadrukkelijker over theologische thema's, in de aanloop naar een omvattende systematische theologie die hij in de planning heeft. Craig realiseerde zich enkele jaren geleden dat hij zich met het oog daarop in zeker twee onderwerpen nog grondig moest verdiepen: enerzijds de verzoeningsleer en anderzijds de oorsprongsvragen in verband met de eerste hoofdstukken van Genesis. Zijn onderzoek naar de verzoeningsleer resulteerde in twee studies daarover (2019 en 2020), waarin hij een particuliere visie op verzoening verdedigt: alleen via en dankzij Jezus Christus is verzoening met God en daarmee eschatologisch heil mogelijk. Craigs onderzoek naar de oorsprongsvragen mondde vorig jaar uit in zijn hier te bespreken boek.

Mytho-historisch?

In Quest of the Historical Adam vindt, zo begreep ik uit mondelinge overlevering in de VS, zijn achtergrond mede in een congres over de oorsprongsvragen dat enkele jaren geleden georganiseerd werd door het Henry Center for Theological Understanding (HCTU) aan de Trinity Evangelical Divinity School (TEDS) in Deerfield, bij Chicago. Dat is de instelling waar Craig van 1980–1986 godsdienstwijsbegeerte doceerde (voordat hij dat vervolgens zeven jaar zou doen aan de Katholieke Universiteit Leuven) en waar ikzelf het na-jaarssemester van 2021 mocht doorbrengen in het kader van een sabbatical. Het Amerikaanse evangelicalisme heeft te onzent de naam van een zekere oppervlakkigheid, en zeker sinds het tijdperk-Trump ook van weinig koersvastheid; maar ik ben tijdens mijn studieverblijf in Deerfield onder de indruk gekomen van het authentiek-christelijke commitment, het verlangen om trouw te zijn aan het evangelie en daaraan gekoppeld de intellectuele diepgang die er in het Amerikaanse evangelicalisme ook nog altijd zijn. In zekere zin is *In Quest of the Historical Adam* een blik van die karakteristieken. Het is een indrukwekkend erudiet boek, waarin Craig niet alleen teert op zijn filosofische en theologische expertise maar zich daarnaast grondig verdiept blijkt te hebben in zulke uiteenlopende terreinen als de literatuur van het oude Nabije Oosten, de bijbelwetenschap en de paleoantropologie. Het is bovendien een boek waarin hij zich zichtbaar inspant om recht te doen aan de Bijbel als het Woord van God.

Craig heeft in dit alles een duidelijk doel voor ogen: vaststellen hoe je als christen moet denken over het al of niet historisch bestaan hebben van Adam en Eva. Het verhaal gaat dat Craig altijd als vanzelfsprekend van een letterlijke lezing van de eerste hoofdstukken van Genesis uitgegaan was, totdat hij zich op het genoemde congres in Deerfield geconfronteerd zag met bijbelwetenschappers die heel voorzichtig naar voren brachten dat Genesis 1-11 mythische elementen lijkt te bevatten – sommigen bleken de term ‘mytho-historisch’ te gebruiken als genre aanduiding voor deze hoofdstukken. Craig keerde zich daar toen fel tegen – dat kon niet waar zijn! Het leek hem bovendien verraad aan de goede zaak. De discussies erover op dit congres brachten hem er echter wel toe zijn onderzoek naar de oorsprongsvragen juist op dit punt toe te spitsen. Dat leidde enkele jaren later tot *In Quest of the Historical Adam* – een uitvoerige verhandeling waarin Craig, tot verbazing van vriend en vijand, tot de conclusie komt dat de eerste elf hoofdstukken van Genesis inderdaad getypeerd moeten worden als ‘mytho-historical’. Onmiddellijk ontsponnen zich via Twitter en andere *social media* in de Verenigde Staten geagiteerde discussies, waarin gelovigen die Craig jarenlang als hun held hadden gezien nu van hun teleurstelling blijk gaven. Craig liet zich er van zijn kant toe verleiden net iets minder genuanceerd te reageren dan in zijn wetenschappelijke werk, wat niet direct bijdroeg aan reputatieherstel. Ik laat deze discussies nu verder voor wat ze zijn, en beperk me tot wat hij in zijn boek betoogt.

Uitgangspunt in de Schrift

Hoewel Craig overtuigd is van de globale juistheid van de evolutietheorie, besteedt hij er opmerkelijk weinig woorden aan om deze te verdedigen. Hij beperkt zich tot de vaststelling dat tal van wetenschappen onafhankelijk van elkaar deze kant op wijzen en verwijt de bekende theoloog D.A. Carson naïviteit wanneer deze doet alsof hedendaagse theologen het probleem veroorzaken doordat ze niet standvastig genoeg zijn (13-14). Je focussen op gaten en anomalieën in het hedendaagse natuurwetenschappelijke paradigma, zoals in het creationisme gebeurt, ‘serves neither to overturn the overwhelming weight of the evidence nor to establish a credible alternative paradigm’ (14). Dat is duidelijke taal – zoals veel in dit boek. Toch legt Craig het uitgangspunt voor zijn onderzoek nadrukkelijk niet bij de wetenschap maar bij de Schrift. Zijn boek is opgebouwd uit vier delen, waarvan het eerste (‘What is at stake?’) en vierde deel (‘Putting it all together’) relatief kort zijn, zoals een inleiding en conclusie betaamt. Ruim tweehonderd bladzijden worden daarentegen gewijd aan ‘Biblical data concerning the historical Adam’ en ruim honderd aan ‘Scientific evidence and the historical Adam’.

Deze volgorde is voor Craig belangrijk, evenals het strikt uiteenhouden van het bijbels-theologische en het natuurwetenschappelijke discours. Dat laatste voorkomt allerlei harmonisatiepogingen waarbij de data van de wetenschap en die van de bijbelexegese naar elkaar toegebogen worden. En het eerste – het voorop laten gaan van het schriftonderzoek – stelt veilig dat het voor christenen eerst en vooral van belang is te weten wat de Bijbel te zeggen heeft over de oorsprong van de mens (xii). Op dat schriftonderzoek zet Craig dan ook fors in. Daarbij maakt hij vrijmoedig gebruik van de methoden en bevindingen van de hedendaagse bijbelwetenschap, inclusief het historisch-kritische onderzoek, als het gaat om genreanalyse en de interpretatie van antieke teksten. Met alle respect voor kerkvaders en reformatoren, zegt Craig, zij beschikten nog niet over de vele filologische, literaire, exegetische en historische inzichten die we aan het moderne bijbelonderzoek te danken hebben, en we zouden wel dwaas zijn als we die zouden minachten (18). Hij erkent dan ook verschillende bronnen achter Genesis 1-11, met name J en P, maar relateert wel de betekenis daarvan en stelt vast dat ook zij die aan een mozaïsch auteurschap vasthouden doorgaans aannemen dat Mozes meerdere bronnen gebruikte. Leidend is voor Craig niet de diachrone ontwikkeling van de tekst, maar de canonieke eindgestalte. Dat betekent dat hij brede cirkels trekt: de eerste drie hoofdstukken van Genesis moeten begrepen worden binnen het geheel van Genesis 1-11, die hoofdstukken weer binnen het geheel van Genesis, van de Pentateuch en uiteindelijk van de hele Bijbel.

Jannes en Jambres

Theologisch speelt zodoende ook het Nieuwe Testament voor Craig een belangrijke rol als het gaat om de oorsprongsvragen. Sterker nog: uiteindelijk is het wat hem betreft zelfs het Nieuwe Testament dat de doorslag geeft. Dat laat namelijk zien dat Paulus niet slechts in een historische Adam geloofde, maar deze ook *leerde*: hoe je ook precies over de erfzonde denkt (Paulus laat zich niet uit over het ‘mechanisme’ ervan, stelt Craig terecht), Adam was volgens Paulus het bruggenhoofd waarlangs de zonde de wereld binnenkwam, zodat in diens voetspoor ieder mens ging zondigen. Dan moet Adam ook daadwerkelijk bestaan hebben. Bovendien moet hij de stamvader zijn van het menselijk geslacht. Daarnaast leidt Craig uit Mattheüs 19:4-6 af dat ook Jezus naar het zich laat aanzien van de historiciteit van Adam en Eva uitging; en ook al wist Jezus naar zijn menselijke natuur niet alles (Mark. 13:32), het toeschrijven van onware opvattingen aan Jezus is nog wat anders. Dat zou zeer problematisch zijn, want opvattingen worden erop na gehouden door een persoon (niet door een natuur), en Jezus’ Persoon is goddelijk en daarmee alwetend. Ook al had zijn menselijke bewustzijn geen toegang tot al deze god-

delijke kennis, volgens Craig is het ondenkbaar dat in dat menselijke bewustzijn onwaarheden circuleerden.

Zo staan er wat Craig betreft twee dingen op het spel in het geding om de historische Adam: de christologie (waarbij je je kunt afvragen of hij deze niet wat rationalistisch benadert) en de schriftleer. Wat dat laatste betreft: Craig gaat hier niet over een nacht ijs, want hij tast eerst zorgvuldig af of Adam in het Nieuwe Testament misschien alleen als illustratie gebruikt wordt (of met een term van H.M. Kuitert, die op dit punt destijds door J.P. Versteeg bestreden werd: als leermodel). Soms wordt in het Nieuwe Testament immers teruggegrepen op oudere teksten om een bepaald punt te maken, maar zonder dat de historiciteit van het in die teksten verhaalde daarmee betuigd wordt. Craig gaat in dit verband in op plaatsen (bijv. 2 Tim., 2 Petr., Jud.) waar de bijbelschrijver zich beroept op apocriefe verhalen, en hij betoogt dat je daar voluit recht aan kunt doen zonder te geloven dat bijvoorbeeld de legendarische gebroeders Jannes en Jambres (2 Tim. 3:8) daadwerkelijk bestaan hebben. Ook al geloofde Paulus dat wellicht wel, hij verwijst slechts naar de vele verhalen over hen waarin ze als schoolvoorbeeld van Gods tegenstanders figureren, en zegt: kijk uit voor mensen die zich opstellen als Jannes en Jambres (220). Zo zijn ook sommige verwijzingen naar de paradijsgeschiedenis (bijv. die in 2 Kor. 11:3) illustratief bedoeld. Maar Craig stelt terecht vast dat dat niet voor *al* die verwijzingen geldt – bijvoorbeeld niet voor die in Romeinen 5 en 1 Korinthe 15. Daarom leert het Nieuwe Testament dus wel degelijk dat Adam en Eva daadwerkelijk bestaan hebben.

Als nu zou blijken dat Adam, in tegenstelling tot wat Paulus leerde, niet heeft bestaan, dan zouden we moeten concluderen (zoals sommigen inderdaad doen) dat de inspiratie van de Schrift blijkbaar beperkt is tot haar geestelijke en theologische inhoud, en het overige de cultureel bepaalde inbedding daarvan is. Maar dat zou wel een drastische revisie van de schriftleer betekenen. Juist daarom is het belangrijk om na te gaan of ‘Scripture’s teaching that there was a historical Adam’ (13) verenigbaar is met het wetenschappelijke materiaal.

Het genre van Genesis 1-11

Eerst gaat Craig echter uitvoerig in op de eerste hoofdstukken van Genesis en hun uitleg. Daarbij neemt hij een heel belangrijke voorbeslissing: Genesis 1-11 dient niet alleen gelezen te worden in de context van Genesis als geheel en van de Pentateuch, maar ook tegen de achtergrond van de literatuur van het oude Nabije Oosten. Op dit punt is er een belangrijk verschil tussen Genesis 1-11 en 12-50: de eerste elf hoofdstukken staan vol met parallellen met literatuur uit de Umwelt, terwijl zulke parallellen vanaf Genesis 12 ineens

helemaal ontbreken. Ook bij erkenning van het gegeven dat Genesis een eenheid vormt, rechtvaardigt dit een speciale behandeling van de *Urgeschichte* zoals die in Genesis 1-11 aan de orde is.

Nu noemen we deze oudoosterse parallellen – zoals het Gilgamesj-epos, het Atrahasis-epos, de Eridu Genesis en de Enoema Elisj – doorgaans *mythen*. De vraag komt dus op in hoeverre deze kwalificatie ook op Genesis 1-11 van toepassing is. De genealogieën in Genesis 5, 10 en 11 die Adam en Eva rechtstreeks aan Abraham en zo aan het volk Israël verbinden, maken duidelijk dat Genesis 1-11 een historische intentie heeft. Bij het vaststellen van het genre van de hoofdstukken zal dus aan dat gegeven recht gedaan moeten worden. Maar bevatten de hoofdstukken tegelijk niet veel mythische elementen? De Deense assyrioloog Thorkild Jacobsen (1904-1993), destijds een van de grootste geleerden van het oude Nabije Oosten, smeedde in dit verband de term ‘mytho-historisch’ en betoogde dat dit de meest adequate genreaanduiding van Genesis 1-11 is. Veel evangelicale bijbelwetenschappers (bijv. John C. Collins, Gordon Wenham, Richard Averbeck, John Walton) lijken dat zake-lijk wel met hem eens te zijn, maar vermijden de term en kiezen voor vagere aanduidingen. Ze geven daarbij eerlijk aan dat dit vooral is vanwege hun achterban, of preciezer: vanwege de connotatie die het begrip mythe heeft in het algemeen spraakgebruik. Daarin staat de term immers al gauw gelijk aan ‘onwaar verhaal’ – en dat is niet waar het hier om gaat. Zakelijk komt de manier waarop bijvoorbeeld Wenham het genre van Genesis 1-11 omschrijft echter op hetzelfde neer als wat Jacobsen voor ogen stond.

Het tekent nu de houding en misschien ook wel de moed van Craig dat hij niet bij voorbaat terugschrikt voor het M-woord, maar er juist een heel precies onderzoek naar instelt: wat bedoelen geleerden eigenlijk met het woord mythe, wat is de technische betekenis van die term? Craig kijkt dan vooral naar studies van folkloristen (onderzoekers van volksverhalen), antropologen, classici en godsdienstwetenschappers. Losjes blijkt een mythe te definiëren als een traditioneel godsdienstig verhaal dat verklaart hoe mens en wereld in hun huidige toestand terecht kwamen. Een preciezere definitie blijkt echter lastig, ook omdat het verschil met legenden en volksverhalen niet scherp te krijgen is. Daarom gooit Craig het over een andere boeg: hij past de *family resemblance*-gedachte van Ludwig Wittgenstein toe en onderscheidt tien ‘familietrekken’ die vaak bij mythen voorkomen. Niet altijd zijn ze alle tien aan de orde, en het valt ook niet precies te zeggen hoeveel kenmerken aanwezig moeten zijn voordat met recht over een mythe gesproken kan worden, maar in elk geval moet het om een behoorlijk aantal gaan.

Mythen zijn volgens Craig verhalen (1), die in een bepaalde samenleving mondeling of schriftelijk door de generaties heen overgeleverd worden (2),

als heilig/sacraal gelden (3) en voorwerp van geloof zijn (4). Verder spelen goden er een belangrijke rol in (maar er zijn ook 'monotheïstische mythen' waarin maar één godheid voorkomt; 5) en zijn ze gesitueerd in een voorhistorisch tijdperk (6), waarin hedendaagse fenomenen (de wereld, de mensheid, natuurverschijnselen, de cultus, etc.) verankerd worden (7). Mythen gaan vaak samen op met rituelen (8), brengen verborgen verbanden tussen goden en de natuurlijke werkelijkheid tot uitdrukking (9) en bevatten fantastische trekjes, dat wil zeggen elementen die logisch tegenstrijdig of onsamenvattend zijn (10). Vervolgens gaat Craig na in hoeverre deze eigenschappen op Genesis 1-11 van toepassing zijn, en het blijkt dat dat voor acht van de tien karaktertrekken geldt: alleen (8) en (9) vindt Craig niet terug in Genesis 1-11.

Fantastische elementen?

Het meest gevoelig ligt natuurlijk kenmerk (10): het voorkomen van fantastische elementen in Genesis 1-11. Vooral daarop is Craig inmiddels ook aangevallen door zijn geestverwanten. Craig legt uit dat het hier gaat om zaken die normaal gesproken niet kunnen kloppen, terwijl er ook geen sprake is van een goddelijk wonder. Dat laatste is belangrijk. Craig behoort niet tot het type verlichte denkers dat de mogelijkheid van wonderen ontkent of betwijfelt. Daarin verschilt hij nadrukkelijk van vele historisch-kritische bijbelwetenschappers. Waar in de Bijbel gesproken wordt over wonderen die God verricht, aanvaardt Craig dat, ook als deze tegen de natuurwetten in lijken te gaan. Bij de fantastische elementen die hij in Genesis 1-11 onderscheidt, wordt echter niet gesuggereerd dat een dergelijk ingrijpen van God aan de orde is. Een voorbeeld betreft de beide paradijsbomen, die een magische werking hebben. Het lijkt erop dat zelfs God er niets aan kan doen dat het eten van de vrucht ervan tot kennis van goed en kwaad respectievelijk tot eeuwig leven leidt. Dat is vreemd, want God is de Schepper van alle dingen. Ook de eerste lezers zullen volgens Craig die vreemdheid gevoeld hebben. Ze waren niet dom en vertrouwd met het genre van de mythe – ze zullen daarom begrepen hebben dat deze bomen niet letterlijk opgevat moeten worden maar een symbolische betekenis hebben.

Andere fantastische elementen in Genesis 1-11 zijn volgens Craig de schepping van de wereld in zes opeenvolgende dagen, het oorspronkelijke vegetarisme van mensen en dieren (Gen. 1:29-30), de door God goed geschapen (Gen. 3:1) maar kwaadaardig sprekende slang (Craig weet uiteraard niet van de Nederlandse strijd rond dr. Geelkerken), de cherubs die met hun zwaard de hof van Eden blijvend bewaken, de hoge leeftijden van mensen voorafgaande aan de zondvloed, de wereldwijde zondvloed zelf, de volkerentafel in Genesis 10 (waarin Israëls grootste vijanden als zonen van Cham gel-

den), de toren van Babel die een tijd veronderstelt waarin de mensheid slechts één taal sprak, en de impliciete stelling dat de aarde nog geen tweeduizend jaar oud was toen Abram geboren werd. Natuurlijk kan over elk van deze voorbeelden een discussie gevoerd worden, wat mij betreft met name ook over Craigs claim dat het (in alle gevallen?) ook voor de oorspronkelijke lezers al duidelijk was dat deze elementen niet letterlijk opgevat moesten worden. Hoe verhoudt dit zich bijvoorbeeld tot kenmerk (4), het gegeven dat de mythe voorwerp van geloof is? Craig verwijst in dit verband naar Exodus 20:8-11, waar dat inderdaad blijkt te gelden voor het geloof aan de zesdaagse schepping. Juist bij de vaststelling van fantastische elementen is het lastig onze hedendaagse wetenschappelijke kennis helemaal buiten beschouwing te laten, en dat lukt Craig dan ook niet.

Het aanwijzen van bepaalde elementen als mythisch of zelfs 'fantastisch' betekent echter niet dat Craig hun gezag ontkent. Hij stelt alleen vast dat het dan blijkbaar niet de bedoeling is om deze elementen letterlijk op te vatten, zodat we moeten zoeken naar wat ermee uitgedrukt wordt, en ze dus figuratief of symbolisch moeten uitleggen (denk aan de manier waarop te onzent reeds B.J. Oosterhoff daarop wees). Tegelijkertijd is Craig ervan overtuigd dat de verschillende narratieven in Genesis 1-11 in serie geschakeld worden op een manier die ze rechtstreeks doet overgaan in de geschiedenis van de aartsvaders. Er is dus ook sprake van een historische interesse – vandaar dat Craig Jacobsens aanduiding 'mytho-history' bijvalt. Uit het Nieuwe Testament blijkt vervolgens, zoals we al zagen, dat Adam (en ook Eva) daarin als historische figuren beschouwd worden, wier gedrag gevolgen had voor alle andere mensen, iets wat bij louter literaire figuren niet mogelijk is. We zijn daarom vanuit de Bijbel gehouden om Adam en Eva te zien als onze eerste voorouders.

Adam als *Homo heidelbergensis*

Aangekomen op dit punt in zijn betoog wendt Craig zich tot de hedendaagse wetenschap, want die zou een antwoord kunnen geven op de vraag *wanneer* Adam en Eva dan ongeveer geleefd hebben. Als ze de voorouders zijn van alle mensen, moeten we nagaan wanneer er wetenschappelijk gezien voor het eerst sprake is van mensen. Terecht stelt Craig dat mens-zijn niet per se hoeft samen te vallen met de soort *Homo sapiens*; de Bijbel denkt immers niet in hedendaagse biologische categorieën. Wel heeft mens-zijn te maken met een bepaalde cognitieve capaciteit, zoals die blijkt uit het vermogen tot abstract denken, uit het vermogen om plannen te maken voor de toekomst, uit technologische innovativiteit en uit symbolisch gedrag (d.w.z. het gebruik van klanken en/of lettertekens als betekenisdragers). Weliswaar definiëren deze vier kenmerken niet wat mens-zijn inhoudt (als dualist gaat Craig ervan uit

dat mens-zijn gedefinieerd wordt door het samengaan van een lichaam met een ziel), maar het valt er wel aan af te lezen. Immers, deze vier laten sporen achter in het archeologisch archief, en zelfs de meest ontwikkelde dieren vertonen niet de combinatie van deze kenmerken.

Neanderthalers en ook de Denisova-mens deden dat volgens recent wetenschappelijk onderzoek daarentegen wel. De 'archeologische handtekeningen' die zij achterlieten wijzen daar op. Vandaar dat Craig, in een opvallende *move*, ook hen tot de echte mensen rekent. Ze waren ongetwijfeld op allerlei manieren anders dan wij zijn, maar daarom niet minder. Het zou discriminatie zijn om hen niet te zien als mensen die evenals wij geschapen zijn naar Gods beeld en gelijkenis. Ze hebben ook evenals wij gezondigd en delen mogelijk ook in de genade van Christus, want op hen zijn 'de tijden der onwetendheid' uit Handelingen 17:30 van toepassing. Adam en Eva moeten dus de voorouders geweest zijn van alle drie deze mensensoorten. De vraag wordt dan wanneer de *Homo sapiens*, de Neanderthaler en de Denisova-mens in de ontwikkeling der soorten uiteengegaan zijn. Welnu, de jongste gemeenschappelijk voorouder van de *Homo sapiens* en de Neanderthaler (de Denisovamens splitste pas later van de Neanderthalers af) was de *Homo heidelbergensis*. Deze soort had een relatief grote herseninhoud en leefde volgens de huidige schattingen ongeveer zeventienduizend jaar geleden. Dat komt Craig goed uit, want uit genetisch onderzoek blijkt volgens hem dat het bestaan van een enkel paar waaruit het hele menselijk geslacht is voortgekomen rond die tijd niet uitgesloten kan worden.

Adam en Eva, zo stelt Craig, zullen derhalve tot deze vroege mensensoort behoord hebben. De plaats die we als gereformeerden doorgaans associëren met de Catechismus, wordt door hem dus in verband gebracht met Adam en Eva! Niet dat hij hun bestaan in Heidelberg of omgeving situeert – daar zijn weliswaar voor het eerst resten gevonden van de *Homo heidelbergensis* (in 1907), maar deze kwam ook voor in andere delen van Europa en Afrika. Adam en Eva kunnen dus heel goed in het Nabije Oosten geleefd hebben. Maar ze zagen er wel uit als echte oermensen. Op de omslag van Craigs boek prijkt de afbeelding van zo'n oermens. Dat blijkt een reconstructie van de *Homo heidelbergensis* te zijn, en ineens realiseer je je dat Adam er dus volgens Craig daadwerkelijk ongeveer zo uit gezien zal hebben. Het leert ons in elk geval af, zegt Craig (364), om intuïtief over Adam en Eva te denken als een soort blanke Kaukasiërs, want dat is gewoon een cultureel en raciaal vooroordeel.

Craig gaat ervan uit dat Adam en Eva ontstonden uit een populatie van mensachtigen. Weliswaar kan God hen afzonderlijk geschapen hebben (vergelijk de elders in dit nummer besproken visie van Joshua Swamidass), maar die gedachte maakt de 'uitgeschakelde' pseudogenen die mensen met de

chimpansees gemeen hebben moeilijk verklaarbaar. Adam en Eva moeten echter als stamouders van alle mensen wel de eersten in hun soort geweest zijn, en ook de enige echte mensen onder hun tijdgenoten. Zij moeten dus ‘genetisch gemodificeerde organismen’ (377) zijn geweest, die dankzij een specifieke genmutatie een aanzienlijke toename in cognitieve breincapaciteit vertoonden. Het is bekend dat kleine mutaties inderdaad grote gevolgen kunnen hebben. Maar deze mutatie moet ook nog erfelijk overdraagbaar zijn geweest, dus mogelijk vond die al plaats in de gameten van Adam en Eva’s ouders, zodat ze in Adam en Eva’s genoom terechtkwam. Craig stelt het zich allemaal zeer concreet voor en gaat ervan uit dat God een dergelijke mutatie bewerkstelligd kan hebben. In elk geval waren Adam en Eva de eersten die dankzij een ingrijpen van God aan hun lichaam een ziel toegevoegd kregen.

Evaluatie

Ik kom tot een afronding en evaluatie. Ik kan me voorstellen dat de lezer zich in gemoede afvraagt of Craigs woord ‘phantastic’ ook niet op zijn eigen voorstel van toepassing is. Het is inderdaad een nieuw en onverwacht voorstel dat tal van vragen oproept. De belangrijkste daarvan is misschien wel of je met een Adam en Eva die weliswaar daadwerkelijk geleefd hebben, maar die in de tijd zo enorm ver naar achteren geplaatst worden nog wel recht kunt doen aan de historische intentie van Genesis 1-11. Craig leidde die intentie af uit de genealogieën in deze hoofdstukken, maar ironisch genoeg kunnen die natuurlijk nooit een afstand van minstens zevenhonderdvijftigduizend jaar tussen Adam en Abraham overbruggen. Dus de samenhang met de aartsvaderverhalen die door de Genesisredactor beoogd wordt, komt bij Craig in de lucht te hangen. Blijkbaar is voor hem toch vooral het nieuwtestamentisch getuigenis belangrijk, en dat vergt alleen dat Adam en Eva ooit – wanneer dan ook – geleefd hebben.

Men zou echter ook, precies omgekeerd aan wat Craig doet, kunnen menen dat Adam en Eva de voorouders zijn van slechts een deel van alle *Homo sapiens* – waarbij zij een sprong maakten in bewustzijn en talig vermogen, bezielde en begiftigd werden met het beeld van God, en zodoende door God aangesproken konden worden. Al in de tijd van het Nieuwe Testament zijn dan alleen nog afstammelingen van hen over (Hand. 17:28). Dan zouden zij dus veel recenter geleefd hebben, en dat zou recht doen aan het gegeven dat Adam en Eva blijkens Genesis 4 na de zogeheten landbouwrevolutie gesitueerd moeten worden, die hooguit zo’n vijftienduizend jaar geleden plaatsvond. Deze optie wordt door Craig te weinig serieus genomen. Zo zijn er meer vragen te stellen. Maar leerzaam is Craigs ingespannen zoektocht naar wat nu precies het genre is van deze hoofdstukken wel. Ook voor gerefor-

meerde christenen zal dat immers bepalend moeten zijn voor de uitleg ervan. En verder geldt het woord van Richard Averbeck, dat één ding zeker is: wat je ook schrijft over de eerste hoofdstukken van Genesis, het brengt je 'in a lot of trouble with a lot of people' (ix). Persoonlijk ben ik Craig wel dankbaar dat hij dit ervoor overgehad heeft, in wat hoe dan ook een oprechte zoektocht is waarin het geloof vooropstaat en de wetenschap serieus genomen wordt.